

УДК 342.95:37.035.6(474.3)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2023.39.01>

Александров М. Є.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ДОСВІД ЛАТВІЇ

У статті проаналізовано сучасний стан адміністративно-правового регулювання національно-патріотичного виховання в Латвії. Актуальність дослідження обумовлена становленням вітчизняної політики утвердження громадянської та національної ідентичності, для успішної реалізації якої необхідно дослідити досвід європейських країн. Латвія, як і всі балтійські країни, від часу відновлення незалежності приділяє національно-патріотичному вихованню громадян суттєву увагу.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації заходів адміністративно-правового регулювання процесів національно-патріотичного виховання в Латвії. Практична значущість дослідження полягає у висвітленні норм латвійського законодавства, якими регулюється діяльність органів державної влади Латвії під час реалізації заходів з національно-патріотичного виховання. Дослідження проводилось методом аналізу нормативно-правових актів.

За результатами дослідження визначено, що в Латвії національно-патріотичне виховання забезпечується заходами просвітницького характеру, формуванням державної політики пам'яті, організацією освітнього процесу та військової підготовки населення. З метою адміністративно-правового регулювання процесів національно-патріотичного виховання законодавцями й урядовцями Латвії прийнято низку нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів виконавчої влади в зазначеному контексті. Суб'єктний склад реалізації політики громадянської ідентичності й національно-патріотичного виховання складають центральні органи виконавчої влади Латвії, заклади освіти, а також молодіжні організації з виховання й військової підготовки.

У висновках автори детально визначають складові системи адміністративно-правового регулювання процесів національно-патріотичного виховання в Латвії. Подальші дослідження можливі за напрямками порівняльно-правового аналізу систем адміністративно-правового регулювання процесів національно-патріотичного виховання в Латвії та в Україні, а також пошуків можливостей імплементації латвійського досвіду у вітчизняну практику.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, національно-патріотичне виховання, Латвія, музей окупації, освіта, військова підготовка, громадянська ідентичність, національна свідомість.

Розвиток громадянської й національної ідентичності та національно-патріотичного виховання населення дуже важливий для країн пострадянського і постсоціалістичного простору. Налагодження зазначених процесів важливо не лише в контексті побудови єдиного суспільства, а й у контексті оборони держави. Від 2000-х років російська влада для поширення свого впливу на сусідні країни використовує різні інструменти, зокрема маніпуляції з історичними подіями та соціокультурними стереотипами. Гібридна війна, розв'язана Росією проти України в 2014 році, продемонструвала, наскільки фатальним для країни може бути відсутність продуманої політики національно-патріотичного виховання.

Серед країн на пострадянському просторі, які досягли значних успіхів у розвитку системи національно-патріотичного виховання, необхідно відзначити країни Балтії: Естонську Республіку (далі – Естонія), Латвійську Республіку (далі – Латвія) та Литовську Республіку (далі – Литва). В цих країнах, зважаючи на історичний розвиток суспільства, після відновлення незалежності на межі 1980–1990-х років склалася власна система національно-патріотичного виховання, яка дозволяє доволі ефективно протистояти російським провокаціям. В Україні, яка на сьогодні протистоїть агресії не лише на воєнному, але й на світоглядному фронті, доцільно дослідити досвід країн Балтії у впровадженні політики національно-патріотичного виховання та адміністративно-правового регулювання такої політики. Враховуючи обмежений обсяг дослідження в межах статті, пропонуємо розглянути особливості правового регулювання процесів національно-патріотичного виховання в одній країні – в Латвії.

Розвиток та сучасний стан правового регулювання процесів національно-патріотичного виховання в Латвії були предметом дослідження як в самій Латвії, так і в інших європейських країнах. Наприклад, серед праць латвійських учених в контексті висвітлення регулювання процесів підготовки населення Латвії до оборони та громадянського виховання досліджували І. Катане, С. Крейя–Гайксте, А. Лідума, С. Роне та ін. Тим самим аспектам приділили увагу й дослідники з країн Європи та США, такі як Ю. Готковська, Б. Малак-Мінкевич, Г. Матишяк, Й. Тоней-Пурта, І. Урич, П. Шиманський та ін. Серед вітчизняних дослідників увагу темі нашого дослідження приділив О. Магілін. Тим не менш, попри великий обсяг наявного матеріалу, залишаються нерозкритими питання систематизації адміністративно-правового регулювання латвійської моделі національно-патріотичного виховання, її суб'єктний склад та особливості.

Метою статті є дослідження сучасного стану адміністративно-правового регулювання процесів національно-патріотичного виховання в Латвії.

Вітчизняне законодавство визначає національно-патріотичне виховання як наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України [1]. У широкому контексті національно-патріотичне виховання можна визначити як комплексну системну діяльність соціальних інститутів держави і суспільства щодо формування високої національно-патріотичної самосвідомості, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків [2, с. 117].

А. М. Гаврилук розробила наступну класифікацію механізмів державного регулювання національно-патріотичного виховання (для системи вищої освіти): 1) правовий; 2) організаційний; 3) інформаційно-комунікаційний; 4) маркетинговий; 5) політичний; 6) соціальний [3, с. 214–215]. У складі правового механізму авторка визначила, зокрема, заходи з розробки, удосконалення та застосування нормативно-правової бази національно-патріотичного виховання, а також розробку нормативно-правового механізму взаємодії його соціальних інститутів [3, с. 214]. Однак, на нашу думку, правове регулювання національно-патріотичного виховання взагалі та адміністративно-правове регулювання національно-патріотичного виховання зокрема не обмежуються лише нормативно-правовою базою та механізмом взаємодії суб'єктів. Оскільки основними завданнями адміністративного права як галузі права є створення ефективних умов для діяльності органів виконавчої влади та забезпечення реалізації прав і свобод суспільних інститутів через функціонування виконавчої влади [4, с. 120], механізми адміністративно-правового регулювання національно-патріотичного виховання мають охоплювати, перш за все, функціонування тих державно-владних інститутів, які забезпечують реалізацію прав громадян на національно-патріотичне виховання. Тому для дослідження адміністративно-правового регулювання національно-патріотичного виховання в Латвії необхідно дослідити права громадян у сфері національно-патріотичного виховання, можливості та особливості їх реалізації органами виконавчої влади, а також нормативно-правову базу, відповідно до якої відбувається діяльність зазначених органів.

Цілком закономірно, що права громадян Латвії закріплені в Основному Законі. Аналізуючи Конституцію Латвії, важливо відзначити суттєві відмінності між Україною та Латвією у контексті визначення історичної бази для існування держави, на якій, зокрема, будуються процеси національно-патріотичного виховання. Якщо в Конституції України мова йде про абстрактну «багатовікову історію українського державотворення» [5], то в Конституції Латвії йде пряма мова про проголошення незалежності в 1918 році, невизнання і засудження нацистського та комуністичного окупаційних режимів та відновлення незалежності в 1990 році [6]. Також зазначимо, що Конституція Латвії датована 15 лютого 1922 року, тобто періодом незалежності Латвії у 1918–1940 роках. В Україні ж Конституція спирається на Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, а спеціалізоване законодавство щодо засудження комуністичного та нацистського тоталітарного режимів було прийняте лише у 2015 році.

Отже, однією з базових ідей національно-патріотичного виховання в Латвії є вшанування пам'яті жертв тоталітарних режимів, усебічні історичні дослідження періоду окупації

1940–1991 років та популяризація цих досліджень серед населення. Наприклад, з метою недопущення приниження цінностей Латвії, зміцнення історичної пам'яті суспільства та вшанування спротиву латвійського народу в червні 2022 року було прийнято Закон «Про заборону експонування та демонтаж об'єктів, що прославляють радянський та нацистський режими, на території Латвійської Республіки» [7]. Демонтаж об'єктів мають здійснювати виконавчі органи місцевих органів самоврядування в координації з Латвійським музеєм окупації.

Важливо зазначити, що діяльність Латвійського музею окупації, попри свій приватний статус, регулюється спеціальним законом [8]. Музей належить Товариству Латвійського музею окупації, однак під час виконання завдань, встановлених законами Латвії, підпорядковується Міністерству культури та є підзвітним цьому органу виконавчої влади. Музей поєднує функції науково-дослідного та інформаційно-просвітницького центру й виконує завдання у сфері національної культурної політики Латвії, зокрема здійснює просвітницьку діяльність серед громадськості, забезпечує збирання історичних пам'яток про період радянської та нацистської окупації, їх експонування, збереження тощо. Фінансування Латвійського музею окупації здійснюється за рахунок державного бюджету.

Оснovoю сучасної діяльності органів виконавчої влади у сфері національно-патріотичного виховання в Латвії складає політика національної самосвідомості, громадянського суспільства та інтеграції, яка затверджена постановами латвійського уряду. Серед досягнень латвійського уряду в контексті адміністративно-правового регулювання процесів національно-патріотичного виховання слід зазначити залучення до оцінки результативності державної політики незалежних центрів оцінювання громадської думки. Наприклад, за результатами проведених центром «DNB Латвійський барометр» досліджень у 2018 році оцінювався стан реалізації державної політики, зокрема і у сфері національно-патріотичного виховання [9]. Спираючись на результати опитувань щодо рівня залучення населення до виконання державних програм, самоусвідомлення представників національних меншин частиною латвійського народу тощо було сформовано цілі і завдання Плану реалізації політики національної самосвідомості, громадянського суспільства та інтеграції [9].

Визначено три напрями державної політики: 1) громадянське суспільство і інтеграція; 2) національна ідентичність – мова і культурний простір; 3) нові підходи до планування, моніторингу та реалізації інтеграційної політики. Серед завдань, що складають зазначені напрями державної політики, є й такі, виконання яких сприятиме патріотичному вихованню населення Латвії. Це, з-поміж іншого, активізація громадян для вирішення поточних завдань суспільства, укріплення навичок з користування латиською мовою, укріплення національного культурного простору, укріплення відчуття належності до Латвії і усвідомлення спільних історичних цінностей тощо [9]. Для виконання зазначених завдань залучаються органи виконавчої влади Латвії (Міністерство внутрішніх справ, Міністерство освіти і науки, Державна служба якості освіти, Міністерство добробуту, Латвійський національний культурний центр, Державне агентство зайнятості тощо), а також муніципалітети. Таким чином, адміністративно-правове регулювання національно-патріотичного виховання в Латвії забезпечується за рахунок реалізації завдань із розвитку громадянського суспільства та широкого залучення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування до виконання цих завдань.

Важливе місце в адміністративно-правовому регулюванні процесів національно-патріотичного виховання в Латвії посідає система залучення громадян до військової підготовки й оборони держави. Необхідно зазначити, що у Латвії, на відміну від сусідніх Литви й Естонії, на державному рівні не було відновлено й узаконено діяльність парамілітарних формувань середини 1930-х років. Натомість, вже в 1991 році було організовано Національну гвардію Латвії (далі – Земессардзе), службу в якій громадяни проходять на добровільній основі. Окрім завдань щодо оборони держави, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та правоохоронної діяльності, у контексті національно-патріотичного виховання Земессардзе забезпечує підтримку військової освіти молоді [10].

Уряд Латвії приділяє велику увагу національно-патріотичному вихованню молоді у контексті підвищення обороноздатності населення. З 2018 року розпочався процес законодавчого

забезпечення викладання в школах предмету «Навчання із захисту Батьківщини». Було затверджено низку нормативно-правових актів, що регулюють процеси національно-патріотичного виховання й військової підготовки в учнівському середовищі. Серед нормативно-правових актів, що регулюють зазначені питання, необхідно відзначити постанови уряду «Про затвердження концепції національної оборони», «Про запровадження навчання з національної оборони» тощо. Як зазначив О. Магілін, одним із стратегічних пріоритетів розвитку середньої освіти з посиленою військовою підготовкою у Латвії є створення професійних навчальних закладів при Міністерстві оборони [11, с. 133]. Латвійські дослідники вказують, що суттєве місце у процесі військової підготовки молоді займає патріотичне виховання [12, с. 318].

Важливу роль у військовій підготовці та національно-патріотичному вихованні латвійської молоді відіграє молодіжна організація «Молода гвардія» (далі – Яунсардзе). Керівництво організацією здійснює Центр – адміністративна установа, яка входить до складу Міністерства оборони Латвії. До завдань Яунсардзе належать: 1) виховання молоді в сфері національної оборони; 2) виховання в молоді громадянської відповідальності й патріотизму; 3) співпраця з асоціаціями, фондами та молодіжними організаціями в питаннях підготовки кадрів для оборони країни та організація руху «Яунсардзе» серед молоді [13]. Участь в «Яунсардзе» – добровільна. Діяльність «Яунсардзе» поєднує в собі елементи громадянської освіти з військовою підготовкою, для чого організація періодично проводить збори в наметових таборах. «Яунсардзе» має свою освітню й виховну програми, які погоджуються Міністерством оборони Латвії. Місцеві органи державної влади та самоврядування мають надавати «Яунсардзе» всебічну підтримку. Таким чином, адміністративно-правове регулювання національно-патріотичного виховання в Латвії здійснюється також шляхом підтримки національної молодіжної організації, яка має на меті провадити громадянську освіту й військову підготовку молоді на добровільних засадах.

Отже, на сьогодні в Латвії впроваджено дієву систему адміністративно-правового регулювання національно-патріотичного виховання. Ця система включає: 1) нормативну базу – питання, пов'язані з національно-патріотичним вихованням, регулюються низкою законів, постанов уряду та сейму Латвії; 2) систему державних установ – закладів освіти, центральних органів виконавчої влади, місцевих органів влади та самоврядування, які приймають участь у впровадженні політики щодо національно-патріотичного виховання; 3) державну підтримку неурядових організацій, наприклад, Музею окупації Латвії з метою утвердження в свідомості населення моделі історичної пам'яті, яка складає основу латвійської державності; 4) військове і громадянське виховання молоді, яке здійснюється в закладах освіти та в національній молодіжній організації «Яунсардзе».

Використана література:

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
2. Петрочко Ж. В., Кириченко В. І. Окрилені Україною (тренінг з національно-патріотичного виховання молоді) : посіб. Харків : Видавець Панов А. М., 2016. 134 с.
3. Гарилюк А. М. Національно-патріотичне виховання українського студентства як пріоритет державної політики. *Публічне урядування*. 2016. № 4. С. 205–217.
4. Клименко О. В. Адміністративне право й державне управління: спільне й особливе. *Економіка та держава*. 2011. № 4. С. 120–122.
5. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
6. Latvijas Republikas Satversme: 1922. gada 15. februāra kopsēdē pieņemta. URL: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> (дата звернення: 26.05.2023).
7. Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā: likums 16.06.2022. URL: <https://likumi.lv/ta/id/333439-par-padomju-un-nacistisko-rezimu-slavinosu-objektu-eksponesanas-aizliegumu-un-to-demontazu-latvijas-republikas-teritorija> (дата звернення: 26.05.2023).

8. Latvijas Okupācijas muzeja likums: likums 05.10.2006. URL: <https://likumi.lv/ta/id/146475-latvijas-okupācijas-muzeja-likums> (дата звернення: 26.05.2023).
9. Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas īstenošanas plānu 2019–2020 gadam: Ministru kabinets rīkojums № 345, 10.07.2018. URL: <https://likumi.lv/ta/id/300483-par-nacionalas-identitates-pilsoniskas-sabiedribas-un-integrācijas-politikas-istenosanas-planu-2019-2020-gadam> (дата звернення: 26.05.2023).
10. Latvijas Republikas Zemessardzes likums 06.05.2010. URL: <https://likumi.lv/ta/id/210634-latvijas-republikas-zemessardzes-likums> (дата звернення: 26.05.2023).
11. Магілін О.В. Передумови відкриття професійних закладів середньої освіти з посиленою військовою підготовкою в Латвії. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 126–136.
12. Kreija-Gaikste S., Katane I. Theoretical Substantiation of Youth Education in the Field of National Defence Based on Ecological Approach. *Research for Rural Development 2022: Annual 28th international scientific conference proceedings*. Volume 37 (2022). Jelgava, Latvia. (May 18–20, 2022). Pp. 314–321.
13. Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes: likums 03.12.2020. URL: <https://likumi.lv/ta/id/319794-valsts-aizsardzibas-macibas-un-jaunsardzes-likums> (дата звернення: 26.05.2023).

References:

1. Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti [About the main ambush of state policy in the sphere of asserting Ukrainian national and community identity] Law of Ukraine dated 13 December 2022 No. 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> [in Ukrainian].
2. Petrochko, Zh., Kyrychenko, V. (2016) Okryleni Ukrainoiu (treninh z natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi) [Covered by Ukraine (training on national and patriotic education of youth)]: manual. Kharkiv : Vydavets Panov A. M., 2016. 134 p. [in Ukrainian]
3. Haryliuk, A. (2016) Natsionalno-patriotychno vykhovannia ukrainskoho studentstva yak priorytet derzhavnoi polityky [National-patriotic upbringing of Ukrainian students as a priority of state policy]. *Publichne uriaduvannia*. № 4. P. 205–217 [in Ukrainian].
4. Klymenko, O. (2011) Administratyvne pravo y derzhavne upravlinnia: spilne y osoblyve [Administrative law and public administration: common and special]. *Ekonomika ta derzhava*. № 4. С. 120–122 [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Law on June 28, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
6. Latvijas Republikas Satversme [Constitution of the Republic of Latvia]: Dated February 15, 1922. URL: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [in Latvian].
7. Par padomju un nacistisko rezhīmu slavinoshu objektu eksponeshanas aizliegumu un to demontazhu Latvijas Republikas teritorija [On the prohibition of exhibiting and dismantling objects glorifying the Soviet and Nazi regimes in the territory of the Republic of Latvia]: Law of Latvia dated June 16, 2022. URL: <https://likumi.lv/ta/id/333439-par-padomju-un-nacistisko-rezimu-slavinoshu-objektu-eksponeshanas-aizliegumu-un-to-demontazu-latvijas-republikas-teritorija> [in Latvian].
8. Latvijas Okupācijas muzeja likums [Latvian Occupation Museum Law]: Law of Latvia dated October 10, 2006. URL: <https://likumi.lv/ta/id/146475-latvijas-okupācijas-muzeja-likums> [in Latvian].
9. Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas īstenošanas plānu 2019–2020 gadam [On the National Identity, Civil Society and Integration Policy Implementation Plan for years 2019–2020.]: Cabinet of Ministers of Latvia order No 345, dated July 10, 2018. URL: <https://likumi.lv/ta/id/300483-par-nacionalas-identitates-pilsoniskas-sabiedribas-un-integrācijas-politikas-istenosanas-planu-2019-2020-gadam> [in Latvian].
10. Latvijas Republikas Zemessardzes likums [National Guard Law of the Republic of Latvia]: Law of Latvia dated May 06, 2010. URL: <https://likumi.lv/ta/id/210634-latvijas-republikas-zemessardzes-likums> [in Latvian].
11. Mahilin, O. (2022) Peredumovy vidkryttia profesiinykh zakladiv serednoi osvity z posylenoiu viiskovoiu pidhotovkoiu v Latvii [Prerequisites for the opening of professional institutions of secondary education with enhanced military training in Latvia.]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. № 52. Pp. 126–136 [in Ukrainian].
12. Kreija-Gaikste S., Katane I. (2022) Theoretical Substantiation of Youth Education in the Field of National Defence Based on Ecological Approach. *Research for Rural Development 2022: Annual*

28th international scientific conference proceedings. Volume 37 (2022). Jelgava, Latvia. (May 18–20, 2022). Pp. 314–321

13. Valsts aizsardzības macibas un Jaunsardzes [State defense exercises and Young Guards]: Law of Latvia dated December 03, 2020. URL: <https://likumi.lv/ta/id/319794-valsts-aizsardzibas-macibas-un-jaunsardzes-likums> [in Latvian].

Aleksandrov M. Administrative and legal regulation of national patriotic upbringing processes: Latvia's experience

The article analyzes the current state of administrative and legal regulation of national-patriotic upbringing in Latvia. The relevance of the study is determined by the formation of the Ukraine's national policy of affirming the civil and national identity, for the successful implementation of which it is necessary to study the experience of European countries. Since the restoration of independence, Latvia, like other Baltic countries, has paid significant attention to the national and patriotic education of its citizens.

The scientific novelty of the research consists in the systematization of measures of administrative and legal regulation of the processes of national-patriotic upbringing in Latvia. The practical significance of the study lies in introducing the norms of Latvian legislation that regulate the activities of Latvian state authorities during the implementation of national-patriotic upbringing measures. The research was conducted by the method of analysis of regulatory legal acts.

According to the results of the research, it was determined that in Latvia, national and patriotic upbringing is provided by educational activities, the formation of the state policy of memory, the organization of the educational process and military training of the population. For the purpose of administrative-legal regulation of the processes of national-patriotic upbringing, the legislators and government officials of Latvia have adopted a number of normative-legal acts that regulate the activities of executive authorities in the specified context. The subject composition of the implementation of the policy of civic identity and national-patriotic education consists of the central bodies of the executive power of Latvia, educational institutions, as well as youth organizations for education and military training.

In the conclusions, the authors define in detail the components of the system of administrative and legal regulation of the processes of national-patriotic upbringing in Latvia. Further research is possible in the areas of comparative legal analysis of systems of administrative and legal regulation of processes of national-patriotic upbringing in Latvia and Ukraine, as well as the search for opportunities to implement the Latvian experience into domestic practice.

Key words: *administrative and legal regulation, national-patriotic upbringing, Latvia, occupation museum, education, military training, civic identity, national consciousness.*